

ÇEVİRİ TRANSLATION

Medine Tarih Ekolünün İlk Temsilcisi: Urve b. Zübeyr*

The First Representative of the Historical School of Medina: 'Urwa b. al-Zubayr

Abdülazîz ed-DÛRÎ**

Çev: Selahattin POLATOĞLU^a

^aİslam Tarihi AD,
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Van

Received: 15.02.2017
Accepted: 17.02.2017
Available online: 20.03.2018

Correspondence:
Selahattin POLATOĞLU
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi AD, Van,
TÜRKİYE/TURKEY
selahattin.polatoglu@gmail.com

ÖZ Bu çalışmada Medine tarih ekolünün ilk temsilcisi sayılan Urve b. Zübeyr'in (ö. 94/712) hayatı ve tarihçi kişiliği ele alınmıştır. Urve'nin Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerine ilişkin rivayetleri, kendisinden sonraki tarihçilerin eserlerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu rivayetler tahlil edilmiş ve Urve'nin tarihçi yönü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Urve b. Zübeyr; siyer; meğâzî; Hulefâ-yi Râşidîn dönemi; İslam tarih yazıcılığı

ABSTRACT In this study 'Urwa b. al-Zubayr's (d. 94/712), who is considered the first representative of the Historical School of Medina, his life and historian personality will be examined. 'Urwa's accounts (*riwāya*) related to times of the Prophet Muhammad and the Râshidûn Caliphs tried to be detected from the sources that coming after him. This *riwāya*'s were analysed and 'Urwa's historian aspects is emphasized.

Keywords: Urwa b. al-Zubayr; *sīrah*; *maghāzī*; time of the Râshidûn Caliphs; Islamic historiography

MEDİNE TARİH EKOLÜNÜN KÖKLERİ: URVE VE EZ-ZÜHRÎ

Tarih ve onun dışındaki araştırmalar, her birinin başında bir hocanın bulunduğu ders halkalarının temsil ettiği ortak bir çabanın sonucunda başlamıştır. Bir ilim talebesi derslerde belli bir seviyeye ulaşmış olduğunda, o da kendi halkasını oluştururdu. Dersler, dileyen herkese açıktı. Rivayet de silsile halinde bir seyir takip ederdi. Bunun neticesinde zamanla tarih, hadis ve fıkıh ekolleri oluşmuştur.

* İlk baskısı 1960 yılında yayımlanmış olan *Neş'etü'l-İmî't-Târih inde'l-Arab* adlı eserin "Usûlü Medreseti't-Târih fi'l-Medîne: Urve ve ez-Zührî" adlı bölümünün "Urve" başlıklı ilk kısmının tercümesidir (Beyrut: Merkezû Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2007, s. 53-66). Ayrıca bu metin, kitabın İngilizce çevirisi ile karşılaştırılmıştır (*The Rise of Historical Writing among the Arabs*, çev. Lawrence I. Conrad, Princeton: Princeton University, 1983, s. 76-95). Yazının ana başlığı, alt başlıkları ve özet çevirmen tarafından eklenmiştir. Çeviri metni, son okuma zahmetine benimle birlikte katlanan değerli arkadaşım Arş. Gör. Haşim Özdaş'a teşekkür ederim. Kitabın "Giriş (Temhîd)" bölümü (s. 7-10) Halil İbrahim Hançabay tarafından ("Tarihin Tarihi ya da Doğu'nun Tarihi", *Bülten İLAM*, 2007, sayı: 2, s. 33-36); tercüme ettiğimiz bölümün Zührî ile alakalı ikinci kısmı (s. 67-87) Casim Avcı tarafından ("İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 6, s. 57-76) ve Irak tarih ekolünün kökleri, doğuşu ve gelişimi ile ilgili 4. bölümü (s. 103-113) ise İngilizceden H. İbrahim Gök tarafından ("Irak Tarih Ekolü", *Nûsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006, c. 6, sayı: 21, s. 165-173) tercüme edilmiştir.

** Iraklı merhum tarihçinin hayatı ve çalışmaları için bk. Halil İbrahim Hançabay, "Prof. Dr. Abdülazîz Dûrî (1919-2010)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2010/2), sayı: 39, s. 193-200. Tarihçiliği ve şahsiyeti için bk. İhsan Abbas v.dğr. *Abdülazîz ed-Dûrî: İnsān ve Mürrihen ve Müfekkiren*, Amman 2000; *Abdülazîz ed-Dûrî: Mükerreren Evrāk ve Şehādāt*, Beyrut: Merkezû Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2009.

İlk tarih ekolu Medine Meğâzî¹ ekolüdür. Bu ekol doğuşunu ve çizgisini fakih muhaddis menşeli iki şahsın çabasına borçludur: Urve b. ez-Zübeyr ve talebesi ez-Zührî.

URVE'NİN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Urve Kureyş'in ileri gelenlerinden biridir. Babası Zübeyr b. Avvâm [b. Huveylid], annesi Esmâ bint Ebû Bekir, teyzesi Hz. Âişe, ninesi Hatice bint Huveylid,² kardeşi Abdullah b. Zübeyr ve eşi -Hakem b. el-Âs'ın en küçük çocuğu olan- Ümmü Yahyâ'dır. Gerek baba gerekse anne tarafından soyuyla iftihar ederdi.³ Yetişmesinde ve rivayetlerinde nesebinin etkisi bulunmaktadır.

Doğduğu tarihle ilgili farklı rivayetler vardır. Hicretin 22, 26 ve 29 yıllarında doğduğu söylene de⁴ en doğru rivayete göre 23/643 yılında doğmuştur. Cemel Vak'ası (h. 36) sırasında on üç yaşında olduğunu bildiren diğer bir rivayet de bunu teyit etmektedir. Ayrıca yaşının küçük olması nedeniyle Cemel topluluğundan geri bırakıldığını bizzat kendisi söyler.⁵ Vefat tarihi de ihtilaflıdır. Taberî h. 94 yılı olduğunu belirtir; [bunun öncesinde] 'İbn Sa'd ve onun takipçileri' de aynı tarihi vermişlerdir.⁶ Buna karşın diğer rivayetlere ek olarak İbn Kuteybe'ye göre Urve h. 93 veya 94 yılında vefat etmiştir, İbn Hallikân da bunu tekrarlamıştır.⁷ Ancak en eski ve en güvenilir rivayete bakılırsa 94/712 senesinde vefat etmiştir.

Urve Medine'de ders alarak yetişti. 58 ila 65 yılları arasında yedi yıl boyunca Mısır'da ikamet etti ve orada evlendi.⁸ Dımaşk'ı defalarca ziyaret etti. Urve'nin beklentileri kardeşleri Abdullah ile Mus'ab'inkinden farklıydı. Zira o, gayesini şu sözleriyle açıkça ifade etmiştir: "Bu dünyadaki arzum zahidane yaşayarak ahireti kazanmak ve kendisinden ilim rivayet edilenlerden biri olmaktır."⁹ İşte bu ifadeler, onun hayat hikâyesini özetlemektedir. Nitekim oğlu Hişâm, ondan şöyle rivayet etmektedir: "Ramazan ve Kurban bayramları dışında sürekli oruç tutardı; öyle ki oruçluyken öldü."¹⁰ Onun ilim aşkı, oğlu Hişâm'ın rivayetinde de görülmektedir: Babam Harre Günü kendisine ait fıkıh kitaplarını yakıtı. Fakat daha sonraları şöyle derdi: "Onların bende bulunması, bana ailemin ve malımın olmasından daha sevimliydii."¹¹ Urve, kendi zamanında sürüp giden siyasi çekişmelere katılmadı. el-İclî onun hakkında şöyle demiştir: "Sikâ ve salih biriydi, iç savaşlara da (*fiten*) bulaşmadı."¹² Bununla birlikte Emevîler'in siyasetine karşıydı ve "zalimlerden (*ehlü'l-cûr*)" uzak durulması gerektiğini düşünüyordu.¹³

Urve, hayatını ders almak ve ders vermek arasında geçmiştir. Hadisin ve ilmin izini takip etmiştir. Hz. Âişe, Amre [bint Abdurrahman], Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Amr İbnü'l-Âs, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbâs gibi Medine'nin önde gelen erkek ve kadınlarından rivayetlerde bulunmuştur.¹⁴ Urve, Medine'nin yedi fakihinden ve en meşhur muhaddislerinden biri olmuştur. Öyle ki, Ömer b. Abdülaziz bu konuda "Urve b. Zübeyr'den daha bilgili biri yoktur." demiş; Zührî ise "Urve, kovaların bulandırma-

¹ Meğâzî kelime itibarıyla savaşlar ve gazveler anlamına gelir; ancak burada ele alınan savaşlar Hz. Peygamber dönemini kapsamaktadır.

² [Hz. Hatice Urve'nin öz ninesi olmayıp babasının halasıdır, haliyle dedesinin kardeşidir. ç.n.]

³ Bk. Belâzürî, *Ensâb*, 5/160, 371; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1/180; Taberî, *Târîh*, 2/2313; Zehebî, *Terâcim*, s. 40.

⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Â'yân*, 2/421; Zehebî, s. 48.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7/183-184; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/133; Zehebî, s. 48.

⁶ Taberî, 1/1266; İbn Sa'd, 5/135; Zehebî, s. 42, 48.

⁷ İbn Hallikân, 2/421. Bunun dışında 93, 95, 99, 100 ve 101 yıllarında vefat ettiğini haber veren başka rivayetler de mevcuttur, bk. İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, s. 98; İbn Hacer, 5/184; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, 1/1, 331; Zehebî, s. 48.

⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 219; Horovitz, *el-Meğâzî'l-Ülâ ve Müellifühâ*, s. 13.

⁹ İbn Hallikân, 2/421.

¹⁰ İbn Sa'd, 5/134; Zehebî, s. 42-43.

¹¹ İbn Sa'd, 5/133; Zehebî, s. 41 vd.

¹² Zehebî, s. 45.

¹³ İbn Sa'd, 5/135; Zehebî, s. 43-44.

¹⁴ İbn Sa'd, 5/133; Zehebî, s. 45 vd.

yacağı bir deryadır.” şeklinde ondan söz etmiştir.¹⁵ Bu çalışmamızda Urve’nin fıkıh ve hadisteki rolüne değinmeyecek; sadece onun tarihçiliği üzerinde duracağız.

Urve’nin tarihçiliğine geçmeden önce, onun Emevîlerle ilişkilerine değinmek istiyoruz. O, çocuk yaşta iken Medine’de Abdülmelik b. Mervân’la tanışmış ve onunla Medine Mescidi’nde bir araya gelmiş, kardeşi Abdullah’ın öldürülmesinden sonra Dımaşk’ta halife Abdülmelik’in ve benzer şekilde Velîd’in huzuruna çıkmıştır. Şam halkının baskılarına maruz kalmıştır. Nitekim Urve’nin ilmine saygı gösterdiklerine dair herhangi bir rivayet elimizde bulunmamaktadır. Onlarla ilişkilerinde temkinliydi. Bizi ilgilendirdiği tarafıyla, Emevî sarayından Risâlet dönemi olayları hakkında kendisine sorular yönelttilirdi. Bu sorulara bazıları Taberî kanalıyla günümüze ulaşmış olan mektuplarla cevap vermiştir. İşte bu haberler elimize ulaşan en eski ve en güvenilir tarihî malzemelerdir.¹⁶

Aşağıda bir fikir vermesi için Urve’nin tarihî haberlerine (*âsâr*) belirli ölçüde işaret etmeye çalışacağız.

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ HAKKINDAKİ RİVAYETLERİ

1. Kırk yaşında kendisine peygamberlik verilmesi:¹⁷ Peygamberliğin başları, Resûlullah (s.a.v.)’e peygamberliğin verilmesi... Sâdık rüya... Allah Teâlâ ona yalnızlığı sevdirmişti. Ona hiçbir şey yalnız kalmaktan daha sevimli gelmemişti.¹⁸

Allah’ın elçisine Hira mağarasında ibadet ederken vahiy ve ilk ayetlerin: “İkra bismi rabbike...[Rabbin adıyla oku]”¹⁹ nazil olması. Resûlullah’ın bunun sonucunda meydana gelen ürpertinin etkisiyle tedirginliğini Hz. Hatice’ye bildirmesi. Onun da kendisini Varaka b. Nevfel’e götürmesi ve Varaka’nın ise onun büyük bir şana kavuşacağını haber vermesi.²⁰

Urve Resûlullah’ın büyük vazifeye [risâlete] nasıl hazır olduğunu belirten bir haber aktarır. Bu haberde, iki meleğin Hz. Peygamber’i Mekke’nin geniş vadisinde (*bathâ*) karşılayarak onun karnını ve kalbini yarması, içindeki şeytanî kiri (*meğmez*) ve pıhtılaşmış kanı çıkarması ve peygamberlik mührünü iki omuzu arasına yerleştirmesi anlatılmaktadır.²¹

2. Habeşistan’a hicret: Urve Abdülmelik b. Mervân’a yazdığı bir mektupta İslâm davetinin başlangıcını ve Kureyş’in o sıradaki tavrını şu sözlerle anlatır: “Davetin başladığı sırada kimse ondan uzaklaşmadı; tam da ona kulak vereceklerdi ki putları hakkında konuşunca...”, o vakit ona karşı sert tutum sergilediler. Bu surette ‘Allah’ın kalmalarını dilediği’ çok az sayıdaki kişi dışında, etrafındakiler dağılıp gittiler. Daha sonra Tâiften Mekke’ye gelen Kureyşli bir topluluğun Hz. Peygamber’in davetini reddettiğini ve Hz. Peygamber’e karşı onun kavmini kışkırttıklarını zikreder. Böylece Kureyşliler, Müslümanlara yönelik baskılarını arttırdı, ardından Hz. Peygamber’e tabi olanları fitneye düşürmek için ona komplolar hazırladılar. “Çok sarsıcı bir imtihan idi... Fitneye düşenler düştü; ancak Allah’ın diledikleri selamete kavuştu.” Resûlullah, ashabının başına gelenleri gördüğünde onlara Habeşistan’a hicret etmelerini emretti. Urve Habeşistan’ın tercih edilmesini, oranın Kureyş için bir ticaret yeri olmasının yanında burada

¹⁵ Bk. İbn Sa’d, 5/134; Zehebî, s. 45-46 vd.; İbn Hacer, 7/181; İsfahânî, *el-Eğânî*, 8/89, 93; Câhız, II, 202. Urve çocuklarına şöyle nasihatte bulunmuştur: “İlim öğreniniz. Kavmin küçükleri olan sizler, umulur ki böylece başka kavimlerin büyükleri olursunuz.”

¹⁶ Urve’nin Emevîler’le ilişkisi için bk. İbn Hallikân, 2/420-421; İsfahânî, 4/118, 123; 9/147; 16/44-45; Câhız, 2/70.

¹⁷ Taberî, 1/1140, 1835.

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/249.

¹⁹ Alak, 96/1.

²⁰ Taberî, 1/1147; İsfahânî, 2/15.

²¹ Taberî, 1/1154.

ülkesindeki hiç kimseye zulmetmeyen salih bir melikin bulunmasıyla açıklar. Müslümanlardan pek çok kimse hicret etti. “O [Resûlullah] ise yıllarca bu şekilde orada [Mekke’de] kaldı.”²² Abdullah b. Cahş’ın Habeşistan’da Hıristiyan olduğunu zikreder.²³

3. Kureyş’in davete karşı muhalefedinin giderek artması: Hz. Peygamber Kureyş’in eziyetlerine maruz kalmıştır. Öyle ki, evindeyken onun üzerine pislik atıyorlar; bazıları da başına toprak saçıyordu.²⁴ Urve Resûlullah’la alay eden Kureyşlilerin isimlerini zikretmiştir.²⁵

Kureyşliler Hac mevsiminde toplanıp Resûlullah’ın durumunu müzakere ediyor ve şöyle diyorlardı: “Fikirlerimizi saçma buldu, atalarımıza sövdü, dinimizi ayıpladı, birliğimizi bozdu ve ilahlarımıza küfretti.” Resûlullah ertesi gün Kureyşlilere uğradığında hepsi birden onun üzerine atıldılar. Onlardan biri ridasının yakasından tutup çekti. O esnada yanı başında bulunan Ebû Bekir ayağa kalktı ve ağlayarak şöyle dedi: “Yazıklar olsun size! Rabbim Allah diyen bir adamı nasıl öldürürsünüz?” Bunun üzerine onu bırakıp gittiler.²⁶

Ebû Bekir [Habeşistan’a hicret etmek üzere] Mekke’den çıkmışken, müşriklerin Resûlullah’a karşı omuz omuza verdikleri görünce İbnü’l-Düğunne’nin himayesinde geri dönmesi²⁷

4. Hicret: Urve, hicreti hazırlayan şartlardan bahseden bir girişle başlar. Habeşistan’a hicret edenlerin çoğunun döndüğüne işaret eder. “Müslümanların sayısı arttı, Medine’de de çok sayıda kişi İslâm’a girdi ve İslâmiyet burada yayıldı. Medine halkı nerdeyse Resûlullah’a geleceklerdi.” Bu gelişmeyle Kureyşliler zora düştü ve Müslümanları sıkıntıya sokmak için gizli planlar hazırladılar. “Böylece onlara [Müslümanlara] şiddetli bir zorluk isabet etmişti ve bu son imtihandı.” Urve Medinelilerin Resûlullah’la kurduğu teması şöyle anlatır: “Daha sonra Resûlullah (s.a.v.)’e Yesrib’in ileri gelenlerinden Müslüman olmuş yetmiş kişi geldi. Hacda Hz. Peygamber’le buluştular ve Akabe’de ona biat ettiler. ‘Biz sendensiz, sen bizdensin’ sözü üzerine ona ahitlerini bildirdiler”. Kureyş ise Müslümanlara yönelik baskıyı arttırdı. Bunun üzerine Resûlullah, Medine’ye hicret etmeyi emretti. Bu konuda Allah (c.c.), şu ayeti²⁸ indirmiştir: “Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın.”²⁹

Bu bölüm, ilk fitne hadisesi ve Habeşistan’a hicret ile tamamlanır. Horovitz’in de sandığı üzere,³⁰ bu bölümün Urve’nin Abdülmelik’e yazdığı mektubun bir parçası mı veya bağımsız bir rivayet mi olduğunu bilemiyoruz. Şöyle ki, Urve o mektubun içeriğinden ve bu tamamlayıcı bilgilerden söz etmiş olabilir.

Resûlullah (s.a.v.)’in bizzat Medine’ye hicreti olayı: Urve Müslümanların Medine’ye hicretini ve Hz. Peygamber’in uygun vakit kollamak için Mekke’de kaldığını bahse konu ederek işe başlar. Ayrıca hicret için alınan tedbirleri, Allah Resûlü ile Ebû Bekir’in Hira mağarasında üç gün gizlenmelerini ve buna bağlı hususları teferruatlıca anlatır ve Medine’ye ulaşana kadarki aşamaları bir bir vassfeder.³¹ Bu bölüm, önceki iki parçanın isnadı ile aktarılır. Yine burada “Fitne ortadan kalkıncaya kadar onlarla savaşın!” ayetine³² işaret edilmiştir. Tüm bunlar bizi şu düşünceye sevk eder: Medine’ye hicret önceki iki rivayeti tamamlamaktadır.³³

²² Taberî, 1/1180-1181.

²³ İbn Hişâm, 4/6.

²⁴ İbn Hişâm, 2/57-58; Taberî, 1/1199.

²⁵ İbn Hişâm, 2/50.

²⁶ İbn Hişâm, 1/309; Taberî, 1/1185.

²⁷ İbn Hişâm, 1/309.

²⁸ Enfâl 8/39.

²⁹ Taberî, 1/1224-1225.

³⁰ Horovitz, s. 20.

³¹ Taberî, 1/1234; bu rivayetin devamında hicretin anlatıldığı benzer diğer bir rivayet, farklı bir isnatla yer almaktadır, Taberî, 1/1237.

³² Enfâl 8/39.

³³ Horovitz ise bu iki parçanın Abdülmelik’e gönderilen mektupta bir arada geçtiğini belirtir (*el-Meğâzi’l-Ülâ*, s. 20). Ancak ben, bundan emin değilim.

Diğer bir rivayette Urve, Hz. Peygamber'in Medine yolunda iken Kubâ'ya varışından ve Müslümanların her gün onun gelişini nasıl beklediklerinden söz eder.³⁴

Urve ashabın Medine'ye vardktan sonra sıtmaya yakalandıklarını zikreder.³⁵ Abdullah b. Übeyy'in Hz. Peygamber'in davetine karşı takındığı tavra ilişkin rivayette, onun Hz. Peygamber'den hoşnut olmadığı ve ona karşı katı bir tutum içinde olduğunu anlatır.³⁶

5. Abdullah b. Cahş'ın seriyyesiyle ilgili haber: Seriyyenin gönderilmesi ve Resûlullah'ın Abdullah'a tavsiyesi, Müslümanların Kureyş'in kervanına saldırması ve onu ele geçirmesi, Kureyş'ten iki kişinin öldürülmesi; haram ayda savaşma konusunda "Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar..." ayeti³⁷ inene kadar meydana gelen tartışmalar ve akabinde Hz. Peygamber'in kervanı teslim alması bu rivayette ayrıntılarıyla birlikte yer alır.³⁸

6. Bedir Gazvesi: Urve'nin Abdülmelik b. Mervân'a gönderdiği mektupta yer alan rivayet "Bundan sonra, bana Ebû Süfyan ve güzergâhı hakkında yazmıştın..." şeklinde başlar. Bu rivayette, olaylar kronolojik olarak uzunca anlatılır. Şöyle ki, başta Ebû Süfyan'ın Şam'dan dönüşü zikredilir. Devamında Ebû Süfyan'ın Kureyşlileri yardıma çağırması, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Kureyşlilere su taşıyan bir hizmetçi-yi tutsak etmesi ve bu vesileyle düşman sayısını ondan öğrenmeye çalışmasından söz edilir. Urve, Resûlullah'ın savaşa hazırlık yaptığına, iki topluluğun karşı karşıya gelip çarpışmalarına ve Müslümanların zaferine işaret eder. Savaş anıyla ilgili ayrıntıya girmeyip şu sözle iktifa eder: "Onlar (Kureyşliler) ile Hz. Peygamber karşı karşıya geldiler, Allah da elçisine ihsanda bulundu. Kâfirlerin ileri gelenlerini rezil etti, Müslümanların gönüllerine su serpti". Aynı mektubun girişinde nadir bilgiler yer alır. Şöyle ki, "Bundan önce aralarında bir savaş vardı, öldürülenler olmuştu. Nitekim İbnü'l-Hadramî ile birlikte birkaç kişi onun hurma bahçesinde öldürülmüştü. Kureyş'ten esir edilenler olmuştu... Abdullah b. Cahş [Batn-ı Nahle'de] onlara saldırmıştı... Bu hadise, Resûlullah ile Kureyş arasında savaşın çıkmasını körüklemiştir. Bu, birbirlerini öldürdükleri ilk savaşı". Urve'nin açıklamalarında Müslümanların Bedir'e çıktıkları andaki psikolojik durumlarını görmekteyiz. Şöyle ki, "Onlarda sadece bir ganimet beklentisi vardı. Kureyşlilerle karşılaştıklarında büyük bir savaş olacağını tahmin etmiyorlardı."³⁹

Urve'nin rivayetinde Bedir'e ilişkin diğer bazı işaretler de yer almaktadır: Resûlullah'ın Müslümanları görevlendirildiğinde söylediği söz: "İşte bu, Kureyş'in mallarını taşıyan kervanıdır. Ona yönelin, umulur ki Allah ondan size ganimet nasip eder."⁴⁰ Diğer bir bahis, Kureyşlilerin Bekr kabilesinin Mekte'ye saldırmasından korkması ve İblis'in Kureyşlileri cesaretlendirmesinde üstlendiği roldür.⁴¹ Resûlullah'ın Bedir günü kalabalık bir Kureyş topluluğunun üzerlerine doğru geldiklerini görünce yaptığı dua: "Ey Allah'ım, şüphesiz sen bana Kitab'ı indirdin ve iki taifeden [Kureyş kervanı ve ordusu] birisini bana vaad ettin; sen ise vaadinden dönmezsün. Ey Allah'ım, işte Kureyşliler, olanca kibir ve gururları ile gelmekte, Sana karşı çıkmakta ve Resûlünü yalanlamaktalar! Ey Allah'ım, senden onlara karşı bana vaat ettiğin yardımını diliyorum. Ey Allah'ım, sabahleyin onları helak et!"⁴² Diğer bir bahis ise savaş sona erdiğinde müşriklerin ölülerinin kuyuya atılmasıdır.⁴³

³⁴ Taberî, 1/1242; İbn Hişâm, 2/137.

³⁵ İbn Hişâm, 2/238; Belâzürî, s. 25.

³⁶ İbn Hişâm, 2/236.

³⁷ Bakara 2/217.

³⁸ Taberî, 1/1273.

³⁹ Taberî, 1/1284-1288.

⁴⁰ İbn Hişâm, 2/257.

⁴¹ İbn Hişâm, 3/263; Taberî, 1/1296.

⁴² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, s. 43.

⁴³ İbn Hişâm, 2/291; Taberî, 1/1331.

7. Kaynukâ' Gazvesi: Bedir'den sonra Benî Kaynukâ' haset ve ihanetini gösterdi. Urve "Bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan..." diye başlayan ayetin⁴⁴ inişinden söz eder; Resûlullah'ın onları ablukaaya alması, Resûlullah'ın kararını kabul etmeleri, Abdullah b. Übeyy'in aracılık etmesi, onları Medine'den sürmesi ve Resûlullah'ın onların mallarını ele geçirmesini zikreder.⁴⁵

Bi'r-i Maüne Gazvesi hakkında bir haber bulunmakta⁴⁶ ve Recî' Gazvesi'ne işaret edilmektedir.⁴⁷

8. Hendek Gazvesi: Yahudilerin Resûlullah'a karşı düşman gruplar oluşturmaya çalışmaları; Kureyş ve Gatafân kabilelerini kışkırtmaları, Kureyş'in Ebû Süfyan komutasında savaşa çıkması; Gatafân, Fezâre, Benî Mürre ve Eşca'ın bir kolunun da Kureyş'e tabi olmaları. Resûlullah bunu duyar ve Medine'nin etrafında bir hendek kazar.⁴⁸

9. Benî Kurayza Gazvesi: Kureyş ve müttefikleri gittikten sonra Resûlullah Kurayza üzerine sefere çıktı ve onları kuşattı. Onlar da Resûlullah'ın kararını kabul ettiler. Bu işi Sa'd b. Muâz üstlendi. O da savaşçıların öldürülmesine, kadın ve çocuklarının esir alınmalarına, mallarının ise pay edilmesine hükmetti.⁴⁹

10. Benî Mustalik Gazvesi: Benî Mustalik esirlerinin dağıtılmasına ve Resûlullah'ın Cüveyriye bint Hâris ile evlenmesine işaret edilmektedir.⁵⁰ Ayrıca bu savaşta meydana gelen İfk hadisesi.⁵¹

11. Hudeybiye Barış Antlaşması: Hudeybiye yılında savaşıma niyeti taşımayan Resûlullah'ın kurbanlık devlerle birlikte bir grup insanla beraber Kâbe'yi ziyaret için yola çıkması, Resûlullah'ın Hudeybiye'ye gelişi ve Kureyşlilerle müzakeresi; mütareke yapmaya çağrı, dört yıllığına "Birbirlerine ihanet etmemek ve kılıç çekmemek üzere söz vermeleri..." şeklinde ateşkes ve barış yapmaları. Bu doğrultuda Resûlullah Benî Ka'b, Kureyş ise anlaşmalı oldukları Benî Kinâne ile ittifak kurdu. Geri kalan anlaşma şartları ve Müslümanların Mekke'ye girişinin gelecek yıla ertelenmesi.⁵²

12. Mûte Savaşı: Tarihi, emir-komutasının düzenlenmesi, katılanların sayısı. Müslümanların Ma'ân'a ulaşmaları; Herakleios'un gelişi, onun ve müttefiklerinin hazırlığı; müzakere sonrası Müslümanların kararı.⁵³ Müslümanların geri dönmesi üzerine halkın ve çocuklarının onlara karşı tutumu, Resûlullah'ın ise onlara arka çıkması.⁵⁴

13. Mekke'nin Fethi: Bir rivayet, Hudeybiye Barış Antlaşması'nın bazı şartları ve Kureyş'in müttefiki Bekr ile Resûlullah'ın müttefiki Huzâa arasındaki çekişmede Kureyş'in anlaşmayı ihlal ettiğini zikreder.⁵⁵ Hâtıb b. [Ebû] Beltea, Kureyş'e hitaben Hz. Peygamber'in onların üzerine sefere çıkmaya niyetlendiğini bildiren bir mektup yazar.⁵⁶

Urve, Abdülmelik'e gönderdiği bir mektupta Mekke'nin fethi ile ilgili detaylı bilgiler verir. Hareket geçme sebebi ve ordunun düzenini açıklar; Kureyş elçilerinin (Ebû Süfyan ve beraberindekiler)

⁴⁴ Enfâl 8/58.

⁴⁵ Vâkıdî, 139, 141; Taberî, 1/1360.

⁴⁶ Vâkıdî, s. 270.

⁴⁷ Vâkıdî, s. 275.

⁴⁸ Taberî, 1/1463.

⁴⁹ İbn Hişâm, 3/352; İbn Sellâm, *el-Emvâl*, s. 129; Belâzürî, *Fütûh*, s. 35; Taberî, 1/1494.

⁵⁰ İbn Hişâm, 3/307; Taberî, 1/1517. Resûlullah'ın Cüveyriye ile evliliği hakkında Urve'nin diğer bir rivayeti için bk. İbn Hişâm, 4/295.

⁵¹ Burada İfk hadisesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İbn Hişâm, 3/309; Taberî, 1/1518.

⁵² İbn Sellâm, s. 157-158; Belâzürî, *Fütûh*, s. 49; Taberî, 1/1534.

⁵³ İbn Hişâm, 4/15; Taberî, 1/1610.

⁵⁴ İbn Hişâm, 4/24 vd.; Taberî, I, 1617.

⁵⁵ İbn Hişâm, 4/32 vd.; Taberî, 1/1619.

⁵⁶ İbn Hişâm, 4/40.

Resûlullah'la gelişi, Müslümanların Mekke'ye girişi, Hâlid'in Ehâbîş⁵⁷ ile çarpışarak galip gelmesi ve bazı hususi ayrıntıları açıklamaya yer verir.⁵⁸

14. Huneyn Gazvesi: Resûlullah yaklaşık yarım ay Mekke'de kaldı. Sakîf ile Hevâzin kabileleri Müslümanların Mekke üzerine yürüdüğünü duyunca, onların kendilerine yöneleceklerinden korkarak bir araya gelerek daha sonra Huneyn Vadisi'ne ulaşmaları. Resûlullah üzerlerine gidip onları yendi, koyunlarını ganimet aldı, kadın ve çocuklarını da esir aldı.⁵⁹ Tâif Gazvesi'nden sonra Hevâzin'den bir heyetin İslâm'a girmesi, bunun üzerine Resûlullah'ın onların çocuklarını ve kadınlarını azat etmesi.⁶⁰

15. Tâif Gazvesi: Resûlullah'ın Huneyn'den sonra Tâife yönelmesi, kalelerin ardındaki Sakîflilerin Müslümanlarla savaşması, etraflarındaki insanların Müslüman olması, kuşatmanın on beş gün kadar sürmesi. Resûlullah'ın Huneyn esirlerinin bulunduğu Ci'râne'ye dönüşü, esirleri azat ettikten sonra Medine'ye dönmesi. Sakîflilerden bir heyetin Medine'ye gelerek Resûlullah'a biat etmesi.⁶¹

16. Hz. Peygamber'in çeşitli bölgelere mektupları: Hecer halkına mektubu,⁶² el-Hâris b. Abd-i Külâl'a, Şüreyh b. Abd-i Külâl'a ve Nuaym b. Abd-i Külâl'a mektubu,⁶³ el-Münzir b. Sâvî'ye mektubu,⁶⁴ Yemen halkına mektubu,⁶⁵ Sakîf'e mektubu,⁶⁶ Eyle halkına mektubu,⁶⁷ Huzâa'ya mektubu,⁶⁸ Zur'a b. Zî Yezen'e mektubu,⁶⁹ Abdullah b. Cahş'a mektubu.⁷⁰

17. Resûlullah'ın hayatının son dönemi: Resûlullah Üsâme'nin ordusunun hazırlanmasını emretmesi. Resûlullah'ın hastalığının başlaması. Üsâme'nin ordusunun görevini yerine getirme konusunda Müslümanları teşvik etmesi.⁷¹ Resûlullah'ın hastalığının şiddetlenmesi, akabinde vefatı ve yaşı.⁷² Esved el-Ansî'nin [peygamberlik iddiasıyla] ortaya çıkışına ve Resûlullah hayatta iken onun öldürülmesine işaret edilmesi.⁷³

18. Kişisel konular: Abdülmelik'e gönderilen bir mektupta Hz. Hatice'nin vefatı ve Resûlullah'ın Hz. Âişe ile evliliğinden bahsedilir.⁷⁴ Urve, Velîd'e gönderdiği başka bir mektupta Resûlullah'ın ne Eş'as'ın kız kardeşiyle ne de herhangi bir Kindeli kadınla evlendiğini; aksine Benî Cevn'den birisiyle evlendiğini; ancak bir araya gelmeden onu boşadığını belirtir.⁷⁵

HULEFÂ-YI RÂŞİDİN DÖNEMİ HAKKINDAKİ RİVAYETLERİ

Urve yalnızca meğâziye önem vermekle kalmamış, aynı zamanda Hulefâ-yı Râşidîn dönemine de değinmiştir. Ondan yapılan alıntılar, bunu açıkça göstermektedir. Onun çalışmaları hakkında genel bir kanaat oluşturması için burada bu hususa özetle değineceğiz.

⁵⁷ [Mekke çevresinde yaşayan ve Kureys'in müttefiki olan çeşitli kabilelerin oluşturduğu bir topluluk, ç.n.]

⁵⁸ İbn Hişâm, 4/60; Taberî, 1/1632-1636, 1644.

⁵⁹ Taberî, 1/1654.

⁶⁰ Taberî, 1/1770.

⁶¹ Taberî, 1/1770.

⁶² İbn Sellâm, s. 199; Belâzürî, *Fütûh*, s. 60.

⁶³ İbn Sellâm, s. 13.

⁶⁴ İbn Sellâm, s. 20.

⁶⁵ İbn Sellâm, s. 27.

⁶⁶ İbn Sellâm, s. 190.

⁶⁷ İbn Sellâm, s. 200.

⁶⁸ İbn Sellâm, s. 200.

⁶⁹ İbn Sellâm, s. 201; Belâzürî, *Fütûh*, 81.

⁷⁰ Taberî, 1/1273.

⁷¹ İbn Hişâm, 4/299; Taberî, 1/1808-1809.

⁷² İbn Hişâm, 2/304 vd.; Taberî, 1/1813; Taberî (Hüseyniye), 2/447, 454.

⁷³ Taberî (İstikâme), 2/431.

⁷⁴ Taberî, 1/1770.

⁷⁵ Taberî, 3/2458.

1. Urve, Hz. Ebû Bekir'in kabilelerin irtidat etmeleriyle birlikte Müslümanların düştükleri sıkıntıya rağmen Üsâme'nin ordusunun gönderilmesi konusundaki kararlılığından bahseder.⁷⁶ Kabilelerin irtidadı konusunda yeterli ölçüde kısa bilgi verir.⁷⁷ Kritik olduğu için Yemâme'deki Ridde savaşını detaylıca işler.⁷⁸ Bir haberde Mütemmim b. Nüveyre'nin Hz. Ebû Bekir'e gelip şiir söyleyerek kardeşinin kanını davaya etmesi, esirlerin geri verilmesini istemesi ve Hâlid b. Velîd'i şikâyet etmesi anlatılır. Devamında Hz. Ebû Bekir'in, istişare ettiği Hz. Ömer'in Hâlid'i görevden alması yönündeki görüşünü, reddettiğinden söz edilir.⁷⁹

2. Hz. Ebû Bekir Şam tarafına ordular hazırlar ve her komutanın güzergâhını tayin eder.⁸⁰ Ecnadeyn Savaşı, çarpışmanın tarihi, Müslümanların galip gelmesi ve şehit düşenlerden bazılarının adlarını bildiren bir haber.⁸¹

3. Hz. Abbâs ile Hz. Fâtıma Ebû Bekir'den Resûlullah'ın -Fedek ve Hayber'deki hissesinden- miras talep etmeleri, Hz. Ebû Bekir'in ise bunu reddetmesi. Resûlullah'ın eşlerinin Hz. Peygamber'in Fedek ve Hayber'deki hissesinden miraslarını istemeleri ve Hz. Âişe'nin bu konudaki görüşü.⁸²

4. Hz. Ebû Bekir'in kendisini Müslümanların işlerine verebilmek için ticareti bırakması ve Beytûlmâl'den maaş alması.⁸³ Hz. Ebû Bekir'in hastalığı ve vefat tarihi.⁸⁴

5. Yermük⁸⁵ ve Kadisiye⁸⁶ savaşlarına temas edilmesi.

6. Ömer b. Hattâb'ın (Kudüs yolunda) Eyle'ye gidişi hakkında bir haber.⁸⁷

7. Cemel Vak'ası hakkında bir haber.⁸⁸

Urve'nin Hulefâ-yı Râşidîn dönemi ile ilgili rivayetlerinden yola çıkarak onun tarihe bakışı hakkında fikir sahibi olmak oldukça zordur. Zira o, Ridde savaşları hariç bu dönemle ilgili çok az açıklamada bulunur, sadece konuya değinmekle yetinir. Ridde hakkındaki haberlerinde meğâzîdeki üslubunu takip ettiğini görürüz; ancak meğâzîsinde daha fazla malzeme ile karşılaşır ve bunlardan yaklaşık bir fikir oluşturabiliriz.

URVE'NİN RİVAYETLERİNİN TAHLİLİ

Urve'nin, meğâzîsinde vahyin başlangıcı, davetin başlaması, Habeşistan'a ve Medine'ye hicret gibi konulara değindiğini görürüz. Urve, daha sonra Medine'deki bazı gelişmeleri, Abdullah b. Cahş Seriyyesi, Büyük Bedir Savaşı; Kaynukâ', Hendek ve Benî Kurayza gazveleri, Hudeybiye Barışı, Mûte Savaşı, Mekk'e'nin Fethi, Huneyn ve Tâif gazveleri, Hz. Peygamber'in bazı yazışmaları ve son günlerini ele almıştır. Onun bazı rivayetleri Emevî sarayından gelen sorulara verdiği cevaplardan, bazıları ise talebelerine aktardıklarından oluşmaktadır.

⁷⁶ Taberî (İstikâme), 2/416.

⁷⁷ Taberî (İstikâme), 2/475.

⁷⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 99.

⁷⁹ Taberî, 1/2085; Taberî (İstikâme), 2/503.

⁸⁰ Taberî, 1/2085.

⁸¹ Taberî, 1/2125.

⁸² Belâzürî, *Fütûh*, s. 44; Taberî, 1/1825.

⁸³ İbn Sellâm, s. 211.

⁸⁴ Taberî, 1/2128, 2130.

⁸⁵ Taberî, 1/2348.

⁸⁶ Taberî, 1/2251.

⁸⁷ Taberî, 1/2522.

⁸⁸ Taberî, 1/ 3207. Urve kardeşi Mus'ab'ın öldürülmesi ve Abdülmelik b. Mervân'ın bunun üzerine yaptığı yorumu içeren bir haber aktarır. Taberî (İstikâme), 2/811.

Onun rivayetlerinin -bir yönüyle sadece ana hatlarıyla diğer yönüyle detaylı açıklamalar- içerdiği görülmektedir. Şöyle ki, bazı rivayetlerde sadece konuya değinmekle yetinilirken; Bedir, Hudeybiye ve Mekke'nin Fethi gibi başka konularda ise birbirini tamamlayıcı bir anlatım takip eder. Uhud Savaşı hakkında ondan herhangi bir şeyin gelmediğini;⁸⁹ hakeza Mûte dışındaki rivayetlerde olayların tarihlerinin verilmediğini görürüz. Urve çalışmalarına meğâzîyi konu edinmekle birlikte gazvelerle yetinmediğine şahit oluruz. O, aynı zamanda vahyin başlangıcından Resûlullah (s.a.v)'in vefatına kadar geçen sürede siyere ilişkin bazı konuları ele alır. Sehâvî, Urve'nin *Meğâzî*'sine işaret eder.⁹⁰ Hacı Halife'nin [Kâtib Çelebi] "Bu konuda (meğâzî) ilk kitap yazanın Urve b. Zübeyr olduğu söylenir." sözü de bunu teyit etmektedir.⁹¹ Derlediğimiz bütün bu parçalardan şu sonuca ulaşmaktayız: Urve meğâzî konusunda hadis rivayet etmiştir; ancak onun rivayetlerinden siyer için net bir plan oluşturamayız.

Urve sıkâ bir muhaddisti. Rivayetlerinde hadisçilerin yöntemini takip etmiştir. Konumu ve sosyal bağları rivayetleri asıl kaynağından almasını sağlamıştır. Bazı rivayetlerinde isnadı zikrettiğini,⁹² bazı rivayetlerinde ise isnadın yer almadığını görürüz.⁹³ Urve'nin, Abdülmelik'e verdiği yazılı cevaplarında birçok hadisi bir rivayette -senedini zikretmeksizin- birleştirdiği görülür. Urve'nin tâbiînin önde gelenlerinden olduğunu, isnad kaidelerinin henüz belirginleşmediğini, tâbiînden olan birinden -özellikle de tarihî haberlerde- doğrudan rivayette bulunmanın güvenilir bir yol olduğunu hatırd tutmamız gerekir.

Urve, sözlü rivayetlerin yanı sıra yazılı rivayetlerle de ilgilenmiştir. O, yukarıda gördüğümüz üzere Resûlullah'ın farklı bölgelere göndermiş olduğu bir dizi mektuba yer vermiştir. Bu, tarih yazıcılığı açısından önemli bir noktadır. Bunun yanı sıra Urve, Hicret hakkındaki anlatımında,⁹⁴ Müslümanların Bedir savaşına çıktıkları sıra psikolojik durumlarını açıklamasında⁹⁵ ve Kaynukâ' Gazvesi'ni ele alışında⁹⁶ görüldüğü üzere tarihî olaylarla bağlantılı Kur'an ayetleriyle de istişhad etmiştir. Urve, "Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edip size geldiklerinde... Allah aranızda hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir."⁹⁷ ayetinin tarihî koşullarını Velîd'in kâtibi İbn Hüneyye'ye açıklamıştır. Böylelikle Hudeybiye sonrası Mekke'den Medine'ye kadınların hicreti, İslâm'a girme arzuları ve Resûlullah'ın onlarla alakalı tutumu gibi hususlarda bilgi vermektedir.⁹⁸ Bu, tefsir ile tarih arasındaki bağın erken dönemde var olduğuna işaret eder. Zira meğâzîde ayetleri delil gösterme, alışıldık bir yöntem haline gelmiştir.

Rivayetlerin değeri, ravisinin güvenilir olmasına bağlıdır. Urve de rivayetlerini güvenilir kimselerden almıştır. Bunlar arasında en bilineni Hz. Âişe'dir. Hadislerinin çoğu ondan gelmiştir. Urve onun hadislerinin önemini bilincindeydi.⁹⁹ Zübeyr ailesinden¹⁰⁰ olduğu gibi bunların dışında Üsâme b. Zeyd,¹⁰¹ Abdullah b. Amr İbnü'l-Âs¹⁰² ve Ebû Zer'den¹⁰³ rivayette bulunmuştur. Muhaddise yapılan bu vurgu, ri-

⁸⁹ Taberî'de Ebû Dücâne'nin Uhud'da Resûlullah'ın kılıcını alma hadisesine işaret edilmektedir. *Târîh* (İstikâme), 2/194.

⁹⁰ Sehâvî, *el-İ'lân*, s. 88.

⁹¹ *Keşfü'z-Zunûn*, 2/1747.

⁹² Taberî, 1/1147, 1154, 1185, 1237, 1331, 1454, 1534, 1808, 1809, 1813, 1825, 2128, 2251.

⁹³ Taberî, 1/1140, 1167, 1173, 1199, 1296, 1360, 1463, 1518, 1610, 1617, 1654, 1670, 1836, 2085, 2125, 2307, 2522.

⁹⁴ Taberî, 1/1224.

⁹⁵ Taberî, 1/1284.

⁹⁶ Taberî, 1/1360.

⁹⁷ Mümtehin 60/10.

⁹⁸ İbn Hişâm, 3/340.

⁹⁹ Bk. Zehebi, s. 46; Vahyin başlangıcı için bk. Taberî, 1/1147; Hicret olayı için bk. Taberî, 1/1334-1340; Resûlullah'ın bazı eşleri konusunda bk. Taberî, 1/1262, 1547.

¹⁰⁰ Taberî, 1/2348, 3207; 2/811.

¹⁰¹ İbn Hişâm, 2/236.

¹⁰² Taberî, 1/1185.

¹⁰³ Taberî, 1/1154.

vayet ettiği halk hikâyelerinin çok az yankı bulunması yol açmıştır. Örneğin Hz. Âişe'den şöyle rivayet etmektedir: “Anlatıldığına göre (*kâne yetehaddesu*), Necaşi öldüğünde kabrinin üzerinde sürekli bir ışıktı.”¹⁰⁴ Bu durumda Urve'nin rivayetler konusundaki titizliğine şahit oluruz. Çünkü onun çekinerek “anlatıldığına göre” ifadesini kullandığını görürüz. Başka bir örnekte şununla karşılaşırız: Bedir öncesinde Müslümanların Kureyş'in su taşıyıcılarını esir almaları ve sorguya çekmeleri ile ilgili haberde “Hz. Peygamber'in şöyle dediğini iddia ederler (*ze'amû*) ...” ifadesini kullanır.¹⁰⁵

Urve, rivayetlerinde az da olsa, olaylara iştirak edenlerin ağzından aktarılan bazı şiirlere yer verir. Varaka b. Nevfel'in kızgın kumlar üzerinde işkenceye maruz kalan Bilâl'i görünce söylediği¹⁰⁶ ve Ebû Bekir ile Bilâl'in Hicret'in ardından şiddetli bir sıtmaya yakalanınca söyledikleri¹⁰⁷ buna birer örnektir. Bunun Medine çevresinde doğal olduğu görülmektedir. Çünkü şiir kültürün ve tarihî haberlerin temel ögesidir. Urve hakkında Ebu'z-Zinâd şöyle demiştir: “Urve'den daha fazla şiir rivayet edeni görmedim.”¹⁰⁸

Urve'nin üslûbu dolaysız ve açık olmanın yanı sıra canlı ve akıcıdır. Mübalağadan ve külfetli anlatımdan uzaktır. Urve bazen, tarihî bağlamına ilişkin bir girişle olaya başlar. Olayı kronolojik olarak birleştirmek suretiyle anlatır. Zira yukarıda Bedir Savaşı hakkındaki anlatımında, olay öncesinde Müslümanlar ile Kureyşlilerin savaşa başlamalarına işaret eden bir girişin bulunduğunu görmüştük.¹⁰⁹ Habeşistan'a hicreti anlatırken de davetin başından beri Müslüman-Kureyş ilişkilerindeki gelişmeden bahseden bir girişe yer verdiğine¹¹⁰ ve konuyu Medine'ye hicrete kadar sürdürdüğüne¹¹¹ tanık olmuştuk. Yazmış olduğu mektuplarda olayları canlı ve akıcı bir şekilde bölmeden anlatması, dikkatimizi çeker.

SONUÇ

Bütün bu anlatılanlardan, tarih çalışmalarının hadis çalışmalarına bağlı ve onun bir kolu olarak başladığını; rivayetlerde şekil ve yapı itibarıyla hadislerdeki üslubun kullanıldığını görüyoruz. Urve'nin, Müslümanların karşılaştıkları şeyleri ve başarılarını bize canlı, gerçekçi ve mübalağasız bir şekilde sunduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmanın gerisindeki tarih anlayışı, Resûlullah'ın ve ilk dönem Müslümanlarının hayatlarındaki önemli tarihî şartları ve hadiseleri sunmaktır ve böylece “siyer”in ve ümmetin tecrübelerinin ehemmiyetini hissettirmektir. Öte yandan meğâzîyle sadece ilim talebelerinin ilgilenmediği, aksine Emevî saraylarından gelen sorulardan meğâzîye toplumsal ve kültürel bir rağbetin olduğu anlamı çıkar.

Urve'nin çabası son derece önemlidir; çünkü o, meğâzî konusunda tarihî bilgi içeren çok sayıda hadis derlemekle tarih çalışmaları için bağımsız bir başlangıç oluşturmuş, bu saha için bazı temel esaslar belirlemiş ve etkili bir tarih düşüncesini ifade etmiştir. Ancak görülen o ki, bu başlangıcın tarih çalışmaları için bir metodolojinin ve iskeletin net bir şekilde olduğu anlamı çıkmaz. Ancak Urve'nin başlattığı şeyi, ez-Zührî dikkat çekecek surette tamamlamıştır.

¹⁰⁴ Hz. Peygamber'le alay edenlerin haberi için bk. İbn Hişâm, 2/51.

¹⁰⁵ Taberî, 1/1288.

¹⁰⁶ İsfahânî, III, 15.

¹⁰⁷ Belâzürî, *Fütûh*, 25.

¹⁰⁸ Zehebi, 46; Ona “Ey Ebû Abdullah, nasıl da güzel rivayet ediyorsun.” denildiğinde, “Âişe'nin rivayeti yanında benim rivayetimin değeri ne ki! O, başına her ne gelse, aynı zamanda ilgili konuda bir şiir söylerdi.” diye cevap vermiştir.

¹⁰⁹ Taberî, 1/1284.

¹¹⁰ Taberî, 1/1180-1181.

¹¹¹ Taberî, 1/1224-1225.

KAYNAKÇA

- el-Belâzûrî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, c. 1-5, nşr. Max Schloessinger, Kudüs: Matbaatü'l-Câmiatü'l-Arabiyye, 1936-1940.
- , *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Salâhaddin el-Müneccid, Kahire: Mektebetü'n-Nahdatü'l-Mısıryye, 1932.
- el-Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr (ö. 255/869), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, c. 1-4, thk. ve şerh Abdüsselam M. Hârûn, Kahire: Matbaatu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1948-1950.
- Hacı Halîfe [Kâtib Çelebi], Mustafa b. Abdullah (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-Zunûn an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, c. 1-2, nşr. M. Şerafettin Yaltkaya - Kılıslı Rifat Bilge, İstanbul: Maârif Vekâleti, 1941-1943.
- Horovitz, Josef, *el-Meğâzî'l-Ülâ ve Müellifûhâ*, Arapçaya trc. Hüseyin Nassâr, Kahire 1949.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin (ö. 356/967), *Kitâbü'l-Eğânî*, c.1-24, Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Mısıryye, 1927-1974.
- İbn Hacer el-Askânî, Ebu'l-Fadl Ahmed (ö. 852/1449), *Tehzibü'l-Tehzib*, c. 1-12, Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1325/1907.
- İbn Hallikân, Ebû Ahmed b. Muhammed (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'iz-Zamân*, c. 1-2, Kahire: Matbaatu Bûlâk, 1299/1881.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. 1-4, lthk. Mustafa es-Sekkâ v.dğr., Kahire: Mustafa el-Bâbî, 1355/1936.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), *el-Me'ârif*, Kahire 1934.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, c. 1-9, nşr. Eugen Mittwoch v.dğr., Leiden : E.J. Brill, 1904-1917.
- İbn Sellâm, Ebû Ubeyd Kâsım (ö. 224/838), *el-Emvâl*, thk. Muhammed Hamîd el-Fakî, Kahire: Matbaatü Hicâzî, 1353/1934.
- en-Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *Tehzibü'l-Esmâ' ve'l-Luğât*, c. 1-2, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1497), *el-İlân bi't-Tevbîh li-men Zemme [Ehl] et-Târîh*, Dimaşk: el-Kudsî, 1349/1930.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Târîh (ö. 310/923), *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk*, c. 1-15, thk. M. J. de Geoeje, Leiden: Brill, 1879-1901.
- , *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, c. 1-13, (5 kitapta), Kahire: el-Matbaatü'l-Hüseyiniyye, 1336/1917.
- , *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, c. 1-8, Kahire: Matbaatü'l-İstikâme, 1357/1939.
- el-Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *el-Meğâzî*, Kahire 1948.
- ez-Zehabî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1348), *Terâcimü Ricâlin Ravâ'anhüm Muhammed b. İshâk*, nşr. A. Fischer, Leiden: Brill, 1890.
- Urve ile İlgili Ek Kaynakça**
- Aycan, İrfan, "Urve b. Zübeyr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, c. 42, ss. 183-185.
- Anthony, Sean, "The Letters Attributed to 'Urwah Ibn Al-Zubayr (d. ca. 93-94/711-13): An Early Corpus of Traditions on the Life of the Prophet Muhammad", <https://www.academia.edu/27960626>, 27.01.2017.
- el-A'zamî, Mustafa, *Meğâzî Resûlillâh li-Urve b. ez-Zübeyr*, Riyad 1401/1981.
- Görke, Andreas, "The Historical Tradition about al-Hudaybiya: A Study of 'Urwah b. al-Zubayr's Account", *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, ed. Harald Motzki, Leiden 2000, ss. 240-275.
- Görke, Andreas – Gregor Schoeler, "Reconstructing the Earliest Sira Texts: The Hira in the Corpus of Urwa b. al-Zubayr", *Der Islam*, 2005, c. 82, sayı: 2, ss. 209-220 ("En Erken Siyer Metinlerinin Yeniden İnşası: 'Urve b. ez-Zubeyr Külliyyatından Hicret", çev. Öznur Özdemir, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, c. 56, sayı: 2, ss. 165-177.
- Görke, Andreas "Remnants of an Old Tafsîr Tradition? The Exegetical Accounts of 'Urwah b. al-Zubayr", ed. Majid Daneshgar – Walid A. Saleh, *Islamic Studies Today: Essays in Honor of Andrew Rippin*, Leiden: Brill, 2017, s. 22-42.
- en-Nisâburî, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), *Ricâlu Urve b. ez-Zübeyr ve Cemâ'a mine't-Tabî'in ve Ğayrihim*, dirâse ve thk. Hüseyin Ali H. el-Cubûrî, Dimaşk: Darü'l-Fârâbî, 1426/2004.
- Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İSAR Vakfı Yay., İstanbul 2008, ss.115-136.
- Özçelik, Fikret, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadîs İlimindeki Yeri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012 (Yüksek Lisans Tezi).
- Schoeler, Gregor, "Foundations for a New Biography of Muhammad: The Production and Evaluation of the Corpus of Traditions according to 'Urwah b. al-Zubayr", *Method and Theory in the Study of Islamic Origins*, ed. Herbert Berg, Leiden-Boston: Brill, 2003, s. 21-28.
- , "'Urwah b. al-Zubayr", *EP* (İng.), 2000, c. 10, 910-913.
- et-Tâhir, Selvâ Mursî, *Bidâyetü'l-Kitâbeti'l-Târîhiyye 'inde'l-'Arab: Evvel Sîre fi'l-İslâm Urve b. ez-Zübeyr el-Avvâm*, Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1995 (Yayımlanmış mastır tezi: *Urve b. ez-Zübeyr ve Bidâyetü Medreseti'l-Meğâzî*, Danışman: Prof. Dr. Abdülaziz ed-Durî, Ürdün Üniversitesi, Amman 1978).